

KİTAP İNCELEMESİ

Berivan Sevna YILMAZ*

Thomas J. Barfield, **The Perilous Frontier: Nomadic Empires and China**, Oxford and Cambridge: Basil Blackwell, Birinci Basım 1989, 350 sf.

Konargöçer toplumlar ile ilgili araştırmalar devletin doğasına dair yapılan çalışmalarla iç içe geçmiştir. Bu toplumların devlet veya erken devlet olup olmadıklarına dair tartışmalar devam ederken onların göçebe imparatorluklar (nomadic empires) oluşturdukları ve bu yönleri ile aslında bir erken devlet özelliği sergiledikleri savı ortaya atılmıştır. Konargöçerlerin gelişimi üzerinde iç veya dış faktörlerden hangisinin daha baskın olduğu ve gelişimlerinin nasıl bir dönerselliğe tabi olduğu bu tartışmaların odağını oluşturur. Thomas Barfield'in The Perilous Frontier kitabı bu sorulara iki kutuplu bir dünya içerisinde cevap bulunabileceği iddiasındadır.

Bu kitap, "Studies in Social Discontinuity" başlığı altında yayınlanan bir kitap serisi kapsamında yayınlanmıştır ve editörlüğünü Charles Tilly üstlenmiştir. Basil Blackwell ve Charles Tilly bu serinin, önemli toplumsal dönüşümlerin, kopuşların, çatışmaların ve çelişkilerin tarihsel temelli analizini içerdiğini ve sosyal araştırmalar için yeni bir okul olduğunu belirtir. Barfield 1970'lerde Afganistan'ın kuzey bölgesindeki konargöçerler arasında saha araştırması yapmış bir antropologdur. Daha sonra Çin, SSCB sonrası Orta Asya'da çalışmalar yapmıştır. The Central Asian Arabs of Afghanistan (1981), Afghanistan: An Atlas of Indigenous Domestic Architecture, The Nomadic Alternative (1993) gibi çalışmalar yazarın kitapları arasındadır. Tilly Perilous Frontier'in önsözünde, Barfield'in Afganistan'daki çalışması ve İç Asya'daki konargöçerler ile ilgili çalışması arasında bağlantı kurarak her iki bölge için var olan çeşitli toplumsal örgütlenmelerin üretim tarzına göre değil çevrelerindeki diğer güçlü gruplarla ilişkilerine bağlı olduğunu isabetli bir şekilde gördüğünü belirtir.

İç Asya'daki göçebe toplumların siyasal örgütlemeleri nasıl oluştu? İç Asya göçebelerinin yerleşik komşularıyla özellikle Çin ile ilişkileri nasıldı ve göçebeler neden bazı dönemlerde güçlüyken bazılarında güçlü değildi? Kuzey Çin'de imparatorluk döneminin (Çin'deki fetih hanedanları dönemi) yaklaşık yarısında hüküm süren hanedanların çoğunun

* Doktora Öğrencisi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Bilimleri Anabilim Dalı, berivan.sevna@gmail.com

ORCID: 0009-0005-6488-6597

Alındığı Tarih : 20.05.2025

Kabul Edildiği Tarih : 30.05.2025

Açık Erişim Tarihi : 26.06.2025

Mançurya kökenli halklar tarafından kurulması nasıl açıklanabilir? Moğol İmparatorluğu bozkırdaki siyasi gelişmenin doruk noktasını mı yoksa bir sapmayı mı temsil etmekteydi? Göçebe toplumlar arasında zaman içinde yapılan antik, ortaçağ ve modern dönemler gibi analitik ayrımları haklı çıkaracak önemli farklılıklar var mıydı? Kitapta İç Asya'daki göçebe toplumların tarihi ve dış dünyayla ilişkileri, etkileşimin boyutları bu sorular etrafında incelenmiştir.

Barfield'ın İç Asya ve Çin arasındaki etkileşim alanlarını tanımlama yönteminde göçebe toplulukların yerleşik komşularıyla belirgin şekilde farklı ilişkiler geliştirdikleri; göçebelerin siyasal örgütlenmesinin, dış dünyayla ekonomik bağlarının ve merkezileşme derecesinin büyük farklılıklar gösterdiği; bu farklılıkların ise iç etkenlerden çok dış etkenlerle ilgili olduğu baskındır. Göçebelerin siyasal örgütlenmesini sınıf temelli veya karizmatik bir liderin gücünün ürünü olarak gören teorilerin ortak noktası yazara göre göçebe bir devletin yaratılmasının içsel etkenlerin bir sonucu olduğu varsayımına dayanmasıdır (s.6-7). Barfield kitabın birinci bölümünde içsel etkenlerin varlığını kabul eden Radloff, Barthold, Harmata ve Krader'i eleştirir.

Barfield'ın İç Asya'sı iki karşıt kültür arasındaki uzun vadeli etkileşim bölgesidir. Buradaki etkileşim Avrasya bozkırlarında MÖ 800 civarında ve daha sonraki 2500 yıl boyunca dünya tarihini şekillendirecek bir kültürel dönüşümün ürünüdür. Etkileşim sorunu farklı kültürler birbirleriyle karşılaştığında hangi ortak zeminde buluşulabilir ve birbirlerinin güçlü ve zayıf yönlerini ne ölçüde anlayabilirler? (s. 2-3) soruları çerçevesinde ele alınmıştır. Yazar etkileşimi belirleyen sınır ilişkilerinin “diplomatik bir sır perdesi” olduğunu belirterek sınır ilişkilerinin gerçek doğasına dair, göçebelerin Çin imparatorluğuna haraç ödemesi, saygı sunması veya rehine göndermesi gibi genel kabullerin eleştirisini sunar (s. 4). Barfield'a göre İç Asya'da emperyal konfederasyon şeklinde örgütlenen göçebelerin erken devleti kendilerini Çin ekonomisine bağlamanın mümkün olduğu dönemlerde ortaya çıkmıştır. Çin ile olan ticaret, bozkırı istikrara kavuşturduğu için göçebelerin bu kaynağı yok etmek gibi bir istekleri olmamıştır. Ta ki Mançurya hanedanlarına kadar. Çin'in fethi aslında hem Moğolistan'ın hem de Çin'in merkezi yönetimlerinin eş zamanlı çöküşü ile olmuştur (s.9). Burada iki bin yıl boyunca üç kez tekrarlanan döngüsel bir modelin varlığı söz konusudur. “Geleneksel ilişkiler döngüsü” (s. 229) yalnızca Cengiz Han tarafından kesintiye uğratılmıştır. Barfield başka bir yazısında bu döngülerin göçebe imparatorlukları sadece “gölge imparatorluklar” şeklinde var olabildiklerinin kanıtı olarak ileri sürer.

İkinci bölümde Çin'in Han Hanedanlığı ile aynı zaman diliminde ortaya çıkan bozkırdaki kabilelerin oluşturduğu Hun İmparatorluğu ele alınır. Her iki birleşmenin tesadüf olmadığı ve göçebelerin birliklerinin sağlam şekilde devam etmesinin Çin'de etkili bir idari sisteme ve Çinli bürokratların hakim olduğu bir hükümet politikasına bağlı olduğu üçüncü bölümün konusudur. Barfield'in ikinci ve üçüncü bölümlerde temellerini attığı tez, Çin gibi tarım imparatorlukları tarafından sağlanan kaynaklarla varlığını sürdüren göçebe imparatorlukların sınır stratejisi geliştirdiğidir.

Dördüncü bölümde Türk İmparatorluğu ve Çin'deki T'ang hanedanı arasındaki ilişkiyi bozkırın sömürmek için istikrarlı bir Çin'e ihtiyacı olduğu hipotezini test etmek için ele alınır. Artık etkileşimin yönetime yansıyan boyutlarının varlığından söz ettiğimiz bir dönemdeyiz. Kısa bir süre için yerli bir Çin imparatoru olan Li Shih-min (T'ang T'aitsung), hem bozkırın hem de Çin'in hükümdarı olarak kabul edildiği bir yönetim biçimi yaratmayı başardı. Fakat halefleri bu politikayı takip etmeyerek Han hanedanlığı dönemindeki bozkıra yönelik savunma stratejilerine geri döndülerse de göçebeler zayıf bir T'ang hanedanlığının sağladığı faydalar nedeniyle göçebeler tarafından korunmasıyla sonuçlanmıştır. Barfield'a göre bu durum göçebe ve yerleşik toplumlar arasındaki yönetim ilişkilerinin simbiyotik hale geldiğinin açık bir ifadesidir (s. 131).

Barfield'in onuncu ve on üçüncü yüzyıllara ilişkin yaklaşımı T'ang hanedanlığının çökmesinin ardından sınırdaki ve Çin içindeki siyasi durumun yapısal olarak geçmişteki Han hanedanlığından sonraki yabancı hanedanların ardıllığına benzer olduğuna olan inancını yansıtmaktadır. (s. 167). Bu ardıllık bozkır imparatorluklarının kurucularının üç ana tipe ayrılmasında somutlaşmakta ve beş ile altıncı bölümün konusunu oluşturmaktadır. İlki kalıtsal lider (Hun'un Mao-tun'u, Türklerin Bumin'i, Uygurların Kuli'si), ikinci tip lider dağılmakta veya dağılmış olan göçebe birlikleri yeniden düzenleyerek bir imparatorluk kurdu. Üçüncü kategori, seçimle oluşan yöneticilerden oluşuyordu. Bunlar Mançurya bölgelerine özgüydü (s. 187-188).

İç Asya'daki sınır tarihinin döngüsellliği (Moğolistan, Mançurya ve Kuzey Çin arasında) Zungharların fethi ile sonlanır ve göçebe imparatorlukların tarihini sona erdirir (Bölüm, 7-8). Barfield son olarak uzun bir bozkır imparatorlukları hattındaki gelişmelerin doruk noktası olarak kabul ettiği (s. 297) Moğol İmparatorluğu'nun çöküşünü ele alır (Bölüm, 9). On sekizinci yüzyılın ortalarında teknoloji ve ulaşımdaki devrimlerin (demiryollarının) askeri güç dengesini

yerleşiklerin lehine kaydırmasıyla göçebeler Rusya ve Çin'in genişleyen imparatorluklarına dahil olmuşlardır (s.1, 302).

Kitabın tüm bölümlerinde konargöçerlerin siyasal birliklerinin oluşmasında dış etkenlerinin rolü vurgulanmaktadır. Barfield'ın dış etkenleri temel olarak belirlemesinde hipotezini kurarken kitabın yazıldığı dönem itibariyle yazarın iki kutuplu bir dünya kabulü içerisinde olmasının etkisi olduğunu söyleyebiliriz. 20. yüzyıla rengini veren iki kutupluğun, barış ve istikrarın sağlanması için elverişli olmayışı, iki kutuplu ilişkilerin eşitsizliğe dayanması ve çatışma içermesi gerektiği varsayımına yol açmıştır. Barfield konar-göçerler ve Çinliler arasındaki ilişkiyi bu varsayımın karşısında konumlandığı gözükmemektedir. İkili yükseliş istikrar getirirken ikili çöküş istikrarsız bir ortam yaratmıştır. Fakat konargöçerlerin siyasal birlikleri iki kutuplu dünyanın oluşmasına bir etken midir yoksa bu dünyadan etkilenerek mi oluşmuştur? sorusuna kitapta cevap bulamayız.

Kitaba yönelik Russian History (Penrose, 1990), The Journal of Asian Studies (Dunnell, 1991), The International History Review (Clausen, 1991), The American Historical Review (Tao, 1991) dergilerinde inceleme makaleleri bulunmaktadır. Bu incelemelerden kitaba yönelik eleştirileri üç madde halinde verebiliriz:

- 1- “Göçebe”, “Bozkır”, “Mançurya”, “Geleneksel”, “Sınır”, “Moğolistan” gibi anahtar terim ve kavramların yetersiz tanımlanması bulanıklığa yol açmıştır. Geleneksel, döngü gibi kelimelerin tekrar tekrar kullanılması, anlatıya zamansız ve soyut bir nitelik vermiştir.
- 2- Barfield diğer araştırmacıların çoğunun rastgele şiddet gördüğü ilişkide veya etkileşimde “çarpıcı düzenlilikler” bulmuştur. Göçebeler hakkındaki küçümseyici klişeleri yok etmiştir.
- 3- Barfield, Batı dillerindeki ikincil kaynakları ve Çince materyallerden çevrilen eserleri kullanmıştır. Çin'in dış ilişkileri konusunda modern Çin ve Japon kaynaklarına pek başvurmamıştır. Dolayısıyla daha önce benzer argümanlara sahip eserlerden haberi yoktur.

Barfield'ın çalışmasına ayrıca Çin'in yükseliş ve düşüş dönemleri ile göçebelerin birliği ve dağılması arasında bir bağlantı olmadığı yönünde eleştiri getirilmiştir. Örneğin birinci ve ikinci Türk Kağanlıklarının oluşum tarihi, göçebe imparatorluklar ile Çin arasındaki bahsedilen döngü modeline uymamaktadır. Barfield'ın Göçebe devletin bir erken devlet olmasına yönelik

analizinde dış etkenleri öncelikli olarak kabul etmesi ve aslında göçebelerin sadece “gölge imparatorluklar”dan ibaret olduğu tezi Abdullah Gündoğdu tarafından işlenerek Türkçe yazında yer bulmuştur (Gündoğdu, 2015). Barfield konargöçer toplumlar arasında devlet kurulmuş olsa dahi bu devletin tarımsal toplulukların etkisiyle oluşmuş olabileceğine dair bir varsayım ileri sürerek yayılmacılık (difüzyonizm) kuramına dayanmaktadır.

KAYNAKÇA

- Calusen, E. (1991). The perilous frontier: *Nomadic empires and China* by Thomas J. Barfield. *The International History Review*, 13(3), 589–591.
- Dunnell, R. W. (1991). China and Inner Asia. *The Journal of Asian Studies*, 50(1), 126–127.
- Penrose, G. L. (1990). *The perilous frontier: Nomadic empires and China* by Thomas J. Barfield. *Russian History*, 17(1), 99–101.
- Tao, J.-S. (1991). Asia. *The American Historical Review*, 96(4), 1258.
- Gündoğdu, A. (2015). Türklerde devlet. In İ. Çapçioğlu & H. Beşirli (Eds.), *Türk kültürü el kitabı* (ss. 303–325). Grafiker Yayınları.